

I-SHO‘BA
O‘ZBEKISTON-FINLANDIYA TA‘LIMINING UMUMNAZARIY
VA AMALIY MASALALARI

TA‘LIM FALSAFASI – UCHINCHI RENESSANS SHAKLLANISHI VA
RIVOJLANISHINING METODOLOGIK ASOSI

Negmatova Shaxzoda Shuxratovna
O‘zbekiston – Finlandiya pedagogika instituti rektori

Annotatsiya

Ma‘rifatli jamiyatni barpo etish, buyuk allomalarimizning azaliy orzusi bo‘lganligini mustaqillik sharofati tufayli va uni amalga oshirish uchun barcha shart-sharoitlar yuzaga kelganligini inobatga olgan holda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “ma‘naviy yetuk, barkamol avlodni tarbiyalash, ta‘lim-tarbiyani rivojlantirish, ma‘rifatli jamiyatni barpo etish asosida taraqqiyot strategiyasini ro‘yobga chiqaradigan yangi shaxsni voyaga yetkazish – pirovard maqsadi inson manfaatlarini ta‘minlash bo‘lgan islohotlarimizning eng muhim vazifalaridandir”² degan ko‘rsatmalari demokratik jamiyatni barpo etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: “ma‘naviy yetuk, barkamol avlod, tafakkur, renessans.

Abstract

Considering that building an enlightened society was the eternal dream of our great scholars thanks to the honor of independence and that all the conditions for its realization were created, the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M. , development of education, raising a new person who realizes the development strategy based on the establishment of an enlightened society is one of the most important tasks of our reforms, the ultimate goal of which is to ensure human interests" are important in the establishment of a democratic society becomes important.

Key words: "spiritually mature, perfect generation, thinking, renaissance.

Darhaqiqat, XXI asrga kelib jahonda ilm-fan jadal sur‘atlar bilan rivojlanib, uning so‘nggi natijalari esa tezlikda bevosita ishlab chiqarish jarayoniga joriy etilmoqda. Bunday holatning vujudga kelishi ilm-fan bilan ishlab chiqarish jarayoni o‘rtasidagi dialektik munosabatlarni falsafiy jihatdan to‘g‘ri va teran anglab olishni taqozo etmoqda. Bu esa, o‘z navbatida ilm-fanni taraqqiy ettirish va ishlab chiqarishni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan yuqori malakali mutaxassislarining yangi avlodini yetishtirish vazifasini kun tartibiga qo‘ymoqda. Bu vazifani esa tabiat, jamiyat, inson tafakkuri haqida haqiqatligi hayotda tasdiqdangan aniq, ishonchli dalillardan tashkil topgan, metodologik ahamiyatga molik bo‘lgan bilimlarni o‘zida aks ettirgan fundamental falsafiy nazariya zaminiga qurilgan ta‘lim tizimigina amalga oshirishi mumkin. Ta‘lim tizimini ana shunday fundamental falsafiy nazariyaga asoslangan holda vujudga keltiruvchi, shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi sohalaridan birini ta‘lim

² Mirziyoyev Sh. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. To‘ldirilgan ikkinchi nashr. Toshkent, “O‘zbekiston”, 2022-yil, 290-bet.

falsafasi tashkil etadi. Bu esa o‘z navbatida mamlakatimizda Uchinchi Renessansning paydo bo‘lishi va rivojlanishi uchun “mayoq” vazifasini o‘taydi.

Globalashuv sharoitida ta’lim jarayonining shiddatli kechishi, uni Uchinchi Renessans yo‘lida xizmat qildirishda qiyinchilik tug‘diradi. Qachonki uning mohiyatini falsafiy jihatdan to‘g‘ri anglab yetish, vaziyatni ham to‘g‘ri baholay olish imkonini beradi, ya’ni ta’lim falsafasiga bo‘lgan ehtiyojni dolzarblashtiradi. Shu sababli, ta’lim falsafasiga bo‘lgan ehtiyoj o‘z vaqtida qondirilmas ekan, u holda mavjud ta’lim Uchinchi Renessansga intilish jarayonida uzluksiz, rivojlanish imkoniyatlaridan mahrum tarzda hayotdan orqada qolib ketadi va oxir-oqibatda jamiyatning rivojlanishiga to‘sqinlik qilib qoladi. Buni to‘la anglash uchun “renessans” tushunchasini bilish lozim.

Xo‘sh, Renessans nima? Renessans fransuzcha “*Renaissance*”, italyanacha “*Rinascimento*” va lotincha “*renasci*” so‘zlaridan olingan bo‘lib “tug‘ilmoq, qayta tug‘ilish” degan ma’nolarini anglatadi.³ Renessans (Uyg‘onish) davrining asosiy belgilari tafakkur va ilm-fandagi dogmatizm, jaholat va aqidaparastlikdan uzoqlashishga, insonni ulug‘lashga, iste’dod va aqliy faoliyat imkoniyatlarini ochishga, hayot ohanggi va dunyoviy go‘zallikni qizg‘in kuylashda namoyon bo‘ladi. Natijada ijodkorlik va fikr kuchini namoyish etadigan ajoyib san’at asarlari yaratiladi, muhtasham me’moriy inshootlar quriladi va fan rivojlanadi⁴.

Uchinchi Renessans – bu mamlakatimizda yashayotgan har bir fuqaroning o‘z aqliy va jismoniy qobiliyatlarini erkin rivojlantirish natijasida ilm-fan, adabiyot va san’at, ma’naviyat va ma’rifatning yuqori darajada shakllangan bir davridir. Bunda eng asosiy omil – insonning huquq va erkinliklarini ta’minlash, moddiy va ma’naviy manfaat va ehtiyojlarini to‘lig‘icha qondirishdan iboratdir. Demak, jamiyat Uchinchi Renessans sari qanchalik taraqqiy topsa falsafa ilmiga bo‘lgan ehtiyoj ham shunchalik ortib boradi. Falsafa ilmi qanchalik rivoj topsa, jamiyat ham shunchalik taraqqiy etib, gumanistik mazmunga ega bo‘ladi. Jamiyatning gumanistik mazmunga ega bo‘la borishi unda mavjud bo‘lgan ta’lim jarayonini to‘g‘ri, tizimli asosda tashkil qilish orqali amalga oshiriladi. Chunki, har qanday ta’lim jarayonining mazmuni - muayyan falsafiy nazariyalar asosiga qurilgan ta’lim tizimining real ijtimoiy voqelikdagi o‘rni va uni o‘zgartira olish imkoniyatlarining mavjudligi bilan ifodalanadi. Bu holatda ta’lim to‘g‘risidagi falsafiy nazariya qanchalik insonparvar bo‘lsa, ta’lim jarayonining mazmuni va mohiyati ham shunchalik progressiv ahamiyat kasb etadi.

Demak, jamiyat hayotida falsafa ilmi bilan ta’lim o‘rtasida o‘zaro integrallashuv jarayoni sodir bo‘ladi. Buning natijasida esa ta’lim va falsafa o‘zaro qaytadan birlashib, sifat jihatdan tabiat va jamiyat sirlarini bilishning Uchinchi Renessans davridagi yangi shakli bo‘lgan ta’lim falsafasining paydo bo‘lishiga imkoniyat yaratib beradi.

Mazkur imkoniyatning voqelikka aylanishi, birinchidan, mavjud ta’lim tizimining ob’yekti va sub’yekti o‘rtasidagi nisbatga; ikkinchidan, uning shunday konseptual ahamiyatga ega bo‘lgan falsafiy g‘oyaga asoslangan holda tashkil etilishiga; uchinchidan, odamlarning ta’lim olishga bo‘lgan qiziqishlariga;

³ Online Etymology Dictionary. Запнопа С. В. Ренессанс: точка отсчета. История западноевропейского искусства XIV - XVI веков. По материалам частной коллекции. –М.: Стентр Искусств. Москва, 2020.- 115 с.

⁴ Саидов А.Х. Новый Узбекистан и Третий Ренессанс// rated 3 stars out of 5

to‘rtinchidan, ta‘lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha davlat tomonidan olib borilayotgan siyosatga bog‘liqdir. Ana shu imkoniyatlardan kelib chiqqan holda ta‘lim falsafasi, bir tomondan, ta‘lim jarayonining umumiy qonuniyatlarini o‘rganuvchi, ikkinchi tomondan, kelgusida ta‘lim jarayonini rivojlantirishning - nazariy-konseptual asoslarini tashkil etuvchi; uchinchi tomondan, ta‘lim jarayonining barcha bosqichlarida mantiqiy izchillikni ta‘minlashga xizmat qiluvchi bilim sohasi; to‘rtinchidan, ta‘lim jarayonini ijtimoiylashtirish asosida, uning insonparvarlik mohiyatini yaqqol namoyon qiluvchi kuch sifatida ilm-fan sohasida real voqelikka aylana boradi. Bu xususda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev aytganidek: “Hamмамizga ayonki, taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham bu - ilm-fan, ta‘lim va tarbiyadir. Ertangi kunimiz, Vatanimizning yorug‘ istiqboli, birinchi navbatda, ta‘lim tizimi va farzandlarimizga berayotgan tarbiyamiz bilan chambarchas bog‘liq”⁵.

Buyuk yunon olimi Aristotelning “Vatan taqdirini yoshlar tarbiyasi hal qiladi, degan so‘zlari bor va ushbu fikrlar miloddan avval aytilgan. *Demak, insoniyat ongli hayot kechira boshlagan davrdan buyon ta‘lim va tarbiya masalasi, doimo dolzarb ahamiyat kasb etib kelmoqda*⁶.

Ta‘kidlaganlarimiz, mamlakatimizda Uchinchi Renessansga boshlab boruvchi milliy ta‘lim falsafasini yaratish zaruratining mohiyatini tashkil etadi. Shu ma‘noda, Uchinchi Renessansga eltuvchi omillar jumlasiga quyidagilarni kiritish mumkin.

1. Jahon falsafasi ilmi va ajdodlarimizning falsafiy tafakkurining hosilasi bo‘lmish - yangicha ta‘lim falsafasini ishlab chiqish va uni Uchinchi Renessansning metodologik asosi sifatida amalda qo‘llash.

2. Falsafa tarixini yangi tarixiy ma‘lumotlar asosida yaratib, tarix fanining metodologik asosini tashkil qiluvchi tarix falsafasini yaratish, uning qonuniyatlarini kashf qilgan holda Uchinchi Renessansning tarixiy ildizlarini asoslab berish.

3. Uchinchi Renessansning falsafiy asoslari, ijtimoiy-iqtisodiy zaminlari, siyosiy-huquqiy jihatlari, ma‘naviy-madaniy qirralarini ochib beruvchi falsafiy tadqiqotlar dasturini ishlab chiqish.

4. Har bir ta‘lim muassasida Uchinchi Renessansning falsafiy mohiyatini ochib berishni targ‘ib-tashviq qiluvchi bilimdonlar guruhini tuzish, ularning faoliyat olib borishlari uchun keng imkoniyatlar yaratib berish.

Xulosa o‘rnida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev aytganidek: “Buyuk ajdodlarimizning betakror va noyob ilmiy-ma‘naviy merosi biz uchun doimiy harakatdagi hayotiy dasturga aylanishi kerak. Bu o‘lmas meros hamisha yonimizda bo‘lib, bizga doimo kuch-quvvat va ilhom bag‘ishlashi lozim. Avvalambor, milliy ta‘lim tizimini ana shunday ruh bilan sug‘orishimiz kerak. Buning uchun olim va mutaxassislarimiz, hurmatli ulamolarimiz bu ma‘naviy xazinani bugungi avlodlarga sodda va tushunarli, jozibali shakllarda yetkazib berishlari zarur. Biz Uchinchi Renessans masalasini strategik vazifa sifatida oldimizga qo‘yib, uni milliy g‘oya darajasiga ko‘tarmoqdamiz.

⁵ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘qituvchi va murabbiylar kuniga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. <https://president.uz/oz/lists/view/3864>

⁶ Mirziyoyev Sh.M. O‘qituvchi va murabbiylar – Yangi O‘zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir// <https://president.uz/uz/lists/view/3864>

Biz maktabgacha va maktab ta’limi, oliy va o‘rta maxsus ta’lim tizimini hamda, ilmiy-madaniy muassasalarni bo‘lgusi Renessansning to‘rt uzviy halqasi, deb bilamiz. Bog‘cha tarbiyachisi, maktab muallimi, professor-o‘qituvchilar va ilmiy-ijodiy ziyolilarimizni esa, yangi Uyg‘onish davrining to‘rt tayanch ustuni, deb hisoblaymiz. Men ishonaman - hurmatli ota-onalar bu tashabbusni albatta qo‘llab-quvvatlab, yangi Renessansning beshinchi halqasi, ustuni bo‘ladilar. Va, bu ma’naviy-ma’rifiy hayotimizdagi eng mustahkam ustuni bo‘ladi, desam, o‘ylaymanki, sizlar to‘la qo‘llab-quvvatlaysizlar”⁷.

Xulosa qilib aytganda, har qanday millatning, davlatning tarixiy rivojlanish istiqbollari, bevosita uning ma’rifiy yuksalishi bilan belgilanadi. Bu esa, millatning intellektual potensialiga bog‘liq. Shuning uchun ham kishilar ongiga, hayot tarziga ma’rifat nurini singdirishning targ‘iboti va tashviqotida pedagogika, falsafa va ma’naviy-ma’rifiy soha kadrlar salohiyati hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Mirziyoyev Sh. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. To‘ldirilgan ikkinchi nashr. Toshkent, “O‘zbekiston”, 2022-yil, 290-bet.
2. Mirziyoyev Sh.M. O‘qituvchi va murabbiylar – Yangi O‘zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir//<https://president.uz/uz/lists/view/3864>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘qituvchi va murabbiylar kuniga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. <https://president.uz/oz/lists/view/3864>
4. Яхшиликков, Ж. Я., and Н. Э. Мухаммадиев. "Миллий ғоя: Ўзбекистонни ривожлантириш стратегияси." *Тошкент. Чўлпон номидаги намуриёт-матбаа ижодий уйи* (2018): 503-504.
5. Yaxshilikovich, Y. J. "Information and communication technologies as the main philosophical attribute of an informed society." *European Journal of Molecular and Clinical Medicine* 7.7 (2020): 681-686.

⁷ Mirziyoyev Sh.M. O‘qituvchi va murabbiylar – Yangi O‘zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir// <https://president.uz/uz/lists/view/3864>